

Колхозн тосхлтин цаарандк делгрлтин болн машинн-тракторн станцсин бүрдәмджиг оньгдаруллгъна тускар

СССР-н Деед Советин сессий деер кесн үр Н. С. Хрущевин доклад

(Эклиць 66—67-ч номермудт).

Колхозмуд эврәннь шин, улм ясрулдсн техникин туск неквр рән орн-нутгин оln зүсн зона эдл-ахун тусйилгъл некврлэ ирливгьгүгьяр кудэх эв-аргъ авхмн. Колхозмудт машинд хулдлтн колхозмудин матери- альн-техническ кбрнь батра- хмн, колхозин тосхлтин чид- лин болн батин гол булгудин негнь болгч—колхозмудин ол- на зобринь бскдж-бргджулхд, эднэ хувагддо кбрнь бскхд дбнь-тус болхмн.

Коллективизацин ленинск по- литикин диилврин хббн, ма- шинн-тракторн станцсин бүр- дәмджиг ода кеджэх оньгдар- уллгын—социалистическ се- ләнэ эдл-ахун тосхлтд амин ик болн амин оньчта йовдл болджана. Государствин, болв колхозмудт мбнькинд батлгдсн газр болн машинд, социалисти- ческ провзодствени отношени нойлджахд, Коммунистическ партъ толгъачта кбдлмшч клас- син гардгч нилчд нег гарг цуглулгджана. Тиим кевәр, куч-кблснэ ашин цааранднь бскхин тблэ, селәнэ эдл-ахун эдл-уушин унинь кимдрүлхин тблэ орн-нутгт күртмәр болн

терунэ хббннь болхла, дала адл элвгәр хот-хоолин кбрнь бүр- дэхин тблэ шин урмдгарчана. Уурмуд депутатнр! МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгъна туск тбр бргәр куунддж збв- чллгьнд тавхасн урд, партин Централын Комитет колхозму- дин ахлачнрла, МТС-н дирек- тормудла, партийн кбдлчнр- лэ, учен улста куунддж селвл- цлэ. Цуг эдн эн тбриг цагнь ирчкн, эркән-дархан уга тбр гидж медцхалэ. Эн тбриг КПСС-н ЦК-н Пленумд аль- бисарнь х алэгъ ад, гол керг- уулдвр диглдж темдглад, эд- ниг оln-амтнэ куунддж збв- чллгьнд тавлэ. Куч-кблснрин хургудар, барт болн радио- гьяр бослж келцхасн кесг сай советск улс, эн керг-уулдвр ир цагнь болчкн, эврэ цаглари кегдлжэх тбр гидж нег дуу- гьяр таасцхав.

Эн тбриг советск улс нег дуугьяр тааслгьтагьяр куун- ддж збвчллгьн—машинн-трак- торн станцсин бүрдәмджиг оньгдаруллгьн, цагнь болчкн, селәнэ эдл-ахун цааранднь ббд- лүллгьнэ саянлэ, коммунисти- ческ тосхлтин саянлэ ирлц- джэх керг болджахин туск сан гидг герчнь болджана.

IV

Социалистическ зобрин хойр янзин болн эднэ делгрлтин тускар

Уурмуд депутатнр! Машинн-тракторн станцсин бүрдәмджиг оньгдаруллгьяр ода тавлгдсн тбр, збвәр оньг тавгдх збвтэ зәрм теоретиче- ск тбрмуд кбндэджәнэ. Зәрм уурмуд, нургьлдж, экономистнр дундас, МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгьнла хамдан кесг теоретическ тбр- мудар, тус йилгъл зобрин хо- йр янзин тускар тодрхагьяр эс медлгьн гарх гидж тоолц- хала. Коммунизмүр орлгьнд цуг оlnа зобрин аль-бисарнь батруллгьн болн колхозн-коо- перативн зобрин цуг оlnа зобрин кемджанд ббдлүллгьн некгдх збвтэгъас иштэгьяр эдн иим аамшг келцхалэ: МТС-н бүрдәмджиг оньгдару- лгьн марксистск-ленинск теорийлэ сбрлцджэхший, кол- хозмудт трактормуд хулдлгь- арн цуг оlnа зобрин сулдхк угайвдн? Коммунизм тосхлгь- на тбрмудт социалистическ селәнэ эдл-ахун амаранянзнь, колхозин аль, эс-гидж сов- хозин янз улмар ирлцджэхин туск тбр бас тавгдлэ. Совхоз, цуг оlnа зобрар ул кеджэх

эдл-аху болсна хббн колхоз- мудиг совхозин эдл-ахун ян- зд орулад керг уга болхий?

Эн тбрмудар келхиг збв- шалтн. Цугтагьаснь түрүн болдж, цуг оlnа колхозин зобрин тускар. Зәрм кбдлч- нр ииглж келцхәнэ: кемр- джән бидн колхозмудт трак- тормуд болн селәнэ эдл-ахун талдан машинд хулдхла, терү- гәрн бидн колхозин зобр бат- лад, зобрин ах янз болгч—го- сударствени зобрин сулдх- джанавдн.

Тбриг тийгдж тавлгьн нанд унэг-утхарн хаджгьр болдж медгднэ. Цуг оlnа зобр—зобрин ах янзнь болдгнь унн. Терүг тийгдж В. И. Ленин медлг билэ. Болв тиим болдг болв чигн, Ленин цуг оlnа зобрин кооперативн зобрлэ сбрлцүлджасми биш. Хәрнь, Ленин зобрин тернь чигн, талдан чигн, янзнь социали- стическ болдгинь, зобрин те- рнь чигн талдан чигн янзнь оln-амтнэ, мана цуг оlnа ку- цл—коммунистическ обществ тосхлгьна саянд цергдгинь

тодрхагьяр лавлдж келджалэ. Ленин кооперативн зура диглдж келләрн, манд коопе- рац, мана государствин кев- кецин йилгъл—ончин учрар мел йилгьән чинр зууджәнэ, мана баядл кооперацс бс- лгьн—социализмин бслтлэ адл гидж ухалдж аш кеджасмн. Пролетарск революц диилд цббкн сар болсна хббн, 1918 джилин март сарин бийднь Ленин, Советск йосна баядл кооперацсин, чинрин тустан мел шин нилчин кунькл хар- лгьтагьяр йилгьснд оньган тавцхалтн: "...Кооперацсин баядл, пролетариат государствени йосиг даядлж авсн цагас авн, пролетарск госу- дарствени йосн социалистиче- ск диг-дараг даньгинд бүрдэ- лгьнд орснас авн кооперацсин баядл унэг-утхарн сольджа- на,— гидж Ленин бичлэ.— Энүнд тонь чинрүр орджана. Капиталистическ обществд бичкн арл мет баядг коопе- ратив—бичкн лавк болджана. Газрнь оln-дундин кегдсн, фабрикс болн заводмуднь цуг оln-амтнэ кегдсн обществиг кооператив кемрджән авл- джахла, эн социализм бол- джана" (Соч., 25 т., 189-ч ха- лх).

Тийгдж Ленин кооперативн янзин зобрин бсдж-бргджлтин диалектикинь илдксмн, тегад бидн эн үлгүр дахдж колхо- зин-кооперативн тосхлтин делгрлтиг үздж, чикәр медх збвтвдн.

Колхозн-кооперативн зобрин болн цуг оln-амтнэ зобрин хоорнд йирдән ончта йил- гьл баянэ, болв эн зугл, нег бас тиим эдл-ахун, илднь кел- хлэ, провзодствени социали- стическ эв-аргьин делгрлтин тал-талдан янзс болджана. Йилгьлнь зуг оln-амтнэ зобр оln дунд оруллгьна ббдм кемджанд, колхозин зобр бо- лхла, зобр оln дунд оруллгь- на багь кемджанд баядгт бая- дмн. Тийгхлэг колхозин зобрин оln дунд оруллгьна кем- джэг джисад ббдлүлхин тус- кар болн тиим кевәр колхо- зин зобрин цуг оlnа зобрин кемджанд ббдлүлхин тускар үг келгддженэ. Не тегад ягьдж энүг кехмб? Зугл цуг оlnа, государствени зобрин чигн, кооперативн-колхозн зобрин чигн цааранднь бсдж- бргдүллгьнэ хаалгьяр кех- мн. Колхозин тосхлтин цаа- рандк делгрлтәр болн МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгьяр темдгдлжэх керг-уулдвр— колхозин зобрин бргдүллгь

болн энүг цуг оlnа зобрүр брүлүллгь теткдженэ.

Тегад бидн колхозин зобр чаньгьрдж икдлгьнэс юнъгад аях збвтвдн? Кемрджән со- циалистическ зобрин нег ян- зин талдан янзлань сбрлцү- лхлэ, кемрджән тиим барцд зогсад, колхозмудт техник ху- лдл уга, колхозин зобринг со- циалистическ гидж батрал уга баяхлэ, колхозин провзод- ствсин, колхозмудин оlnа эдл- ахун делгрлтин, энүнэ ору- гьинь ббдлүллгьнэ саяг тбр- тан эс авчых болдж гарчана- вдн. Партъ болхла, колхозмуд эдл-уш гаргьлгьн икдүлх, оругьан ббдлүлх, хувагддо кбрнган икдүлх болн энүг- арн тегад кооперативн зобринг холвдж бскх тбрмуд тавиж куцәнэ. Кемрджән эн колхо- зин зобр бүкл ун уга, эн зобр коммунизм тосхлгьна саянлэ сбрлцлгьнд орджана гидг халдцд зогсхла, эн кол- хозин тосхлтин тарлгьн, ук- лнь болхмн.

Колхозин зобрин чаньгьадж икдүллгьн, кемрджән эн хойр янзин—цуг оlnа болн коопе- ративн зобрин дуньгцуд унд- син сольвр гарлгьнд, провзодствени государствени янз- гин кбтлгч нилчин сулдлгь- нд авч ирхлэ, зугл тийгсн саамд аамшг гаргьх билэ. Болв тиим сольвр, диилсн социализмин баядл гарш угань, нам гарх збв угань чи- гн медгднэ биший.

Кооперативн зобр мана пар- тин теоретическ заавр-зокал- ла сбрлцджэхш, юнъгад гих- лэ, коммунизмүр йовлгьна хаалгь цуг оlnа зобрин чигн, бас тедү мет кооперативн зобринг чигн бсдж-бргдүллгьяр дамддж гарддмн.

Колхозин зобрин бсдж-брг- джлтэс аягьад, эн зобр тал коллективизацин эклц цагин баядлэс халадг улс, колхозин зобр 25-30 джил хоорандкасн ода тоогьин тустан баятхэ нам чинрин тустан талдан болсинь мартджацхахиг тем- дгилго баядж болшго.

Унәртән, колхозин зобрин бийнэ, келхд 1929-30 джил- мудт юн болджала? Кресть- янск эдл-ахун—мбрд, плуге, сохас, боронас, брк-булин зәрм тосхлтс хамцулдж негдү- ллгьн эн билэ. Болв эн тер цагтан сан нилчән узулджэ- смн, юнъгад гихлэ, куч-кблс- нэ улм ббдм ашиг болн кун- күүг эс мухлалгь теткх эв- аргь гаргьджасмн. Болв тер цагин болн бдгэ цагин хоор- нд, колхозин тосхлтиг делг-

рулхин болн батрахин тблэ энүнэ экономикаг ббдлүлхин тблэ советск деревнэ матери- альн болн ухан-сердин чид- лиг цецгрүлхин тблэ цагин ик гидг эргц, кесг джилд кег- гдсн гуджрлтэ ноолдан бая- нэ.

Колхозмудин бдгэ цагин зобр колхозникудин оlnа куч-кблсәр кбдлмшч класси- гардврт болн кбдлмшч клас- син, цуг мана оln-амтнэ шук- мгьа орлдлгьнд учрагдсн Колхозин эн зобр, бргнәр бсдж делгрсн оlnа эдл-ахугьас то- ктджана. Бдгэ цагин машинн техник эрки орминь улм икәр эзджэх колхозин прои- зодствени средств агьу ик кемджатагьяр бссмн. Колхоз- мудин машиндин болн машини чидлин зер-зевин цуг уннь 24 миллиард арслнь болджана.

Коммунистическ тосхлтин зура куцэхләрн Партъ болн Правительство колхозмудиг ку- унэ цокц-махмуд гидж кезад чигн халаджасн уга билэ, зу- гар эдниг социалистическ си- стемин эдл-ахун эрки амн чи- нртэ аягьн гидж халаджала

Государств болн колхозмуд хоорнд, капиталистическ об- ществин балгьсн болн деревни хоорнд гардг метәр арсми- сә халгьн кезад чигн нойлдж гарчасн уга. Энүг медүлхн тблэ кесг үлгүр келдж болхмн билэ. Машинн-тракторн стан- цс колхозмудар эврәннь кбд- лмшин тблэ авдгасн збвәр даву олврта баяснь оlnд медгд- нэ. Зәрм колхозмуд, нег үлү эконо- мическ сул колхозмуд МТС-и кесн кбдлмшин тооцагьяр го- сударствд бртэ болдж хови бишәр улдцхәнэ. Болв, брнэ тблэ эдл-ахун нүцклдж хулд- сн тиим йовдл уга билэ Хәрнь, тиим колхозмудин экономикаг ббдлүлхин тблэ государств цугтагьинь кенэ

Государств кадрмуд бедлгьнд кесг миллиард арслнэ мбньг гаргьад, колхозмудин тблэ кадрмуд беднэ. Эн мбнь гнэ тавц юонур залгднэ? Эи мбньгнэ тавц колхозмуд, кол- хозин зобр батралгьнд залгд- на. Государств колхозмуд кесг миллиард арслнэга кре- лит бгнэ, тийгхләрн арсми- улд бгхш. Колхозмуд су- баясн йилгьән цагт, кесг саи арслнэ мбньгнэ бринь эднэ неклго, тавдж бгчалэ. Колхоз- мудт экнэ, хот-хоолин болн талдан чигн ссуд кесг дакдэ бгдджалэ. Колхозмуд эднэ зәрм хувинь хәрүлджалэ, багт

Колхозн тосхлтин цаарандк делгрлтин болн машинн-тракторн станцин бүрдәмджиг оньгдаруллгъна тускар

СССР-н Деед Советин сессий деер кесн үр Н. С. Хрущевин доклад

(Цаарандинь).

Биш хувнь хайгддж тавдж згдджалә.

Олна эдл-аху бсдж делгрлгын, колхозин зббр бслгын эднә оln джилин оlnа куч-кблснә болн госуларствин хатхас күрггдсн агъу ик материалн дбнъгин ашнә болджихиг колхозникуд медцхәнә. Колхозмуд эздлжәх машидт, эднә производственн тосхлтд, эднә газр хагълдж эдлггын болн мал бсклгнд колхозникин, кбдлмшчин, учен суунә куч-кблсн тавдгсми. Гийм кевәр колхозмудин оlnа зббр колхозн крестьянствар цуг советск оln-әмтнә дбнъ-туст бүрдәгднә.

Колхозмуд токтсна түрүн бдрмудас авн, колхозн-кооперативн зббр эднә оlnа эдлгхун экономическ улнь болцжасми, энүнә эркн хувнь-хувагддо кбрнъ болдмн. Колхозин производств бсклгнә, колхозмудин экономик батргнла хамдан хувагддо кбрнъ чигн тасрхан угагъар икдә йовна. Колхозмудин хувагддо кбрнъгин кемджәнә, 1932 джилд 4,7 миллиард арсинь бәаснәсн 1958 джилин инварин нег шинд 100 миллиард арслнъгас давсми. Тийгдж бсхләрн хувагддо кбрнъгин бийинь йилгъл-чинрнъ чигн гольсмв.

Колхозин экономикин делгрлт дахдж хувагддо кбрнънъ тасрхан угагъар бсәд, чинрән талдан болад, эврәннъ кецәрн болн эврәннъ оlnа йилгвврәнн цуг оlnа производственн кбрнъгд улм бдрдәд йовна. Кесг колхозмуд эврәннъ электростанцта, бас гедү мет, бдгә цагин техникәр игсгдсн, дбнъ болгч предпритствә бәәнә. Колхозмуд хорндк электростанц, услврин анализмуд, ус хадгъллгъна нуурмуд тосхлгн, хаалгъ, шкотмуд болн больниц тосхлгн улм бргнәр кегддж йовна. Гийм кевәр колхозмуд салузалу артельмудин тбрмудас даву тбрмуд хагълхин тблә эврәннъ кучллгән негдүләд, унъг-утхарн цуг оln-әмтнә инртә тосхлт кеджәцхәнә. Энүнд колхозн-кооперативн зббр цуг оlnа зббрт хуврлгнә гемдг үзхд кучр биш.

Колхозин производствин делгрлт, селәнә эдл-ахуг бдгә цагин техникәр агсад, колхозмудт, эднә оlnа эдл-аху цаарандн ббдлүллгнд агъу ик дбнъ-тусан күргдг социалистическ промышленностин ботлгч нилчн джиләс джил болгн бсәд йовна.

Одгә цагин бәәдлд колхозн-кооперативн зббр ягъдж бсдж-бргджджәхиг үзүлджәх кесг бдрмудин негинь авад хәләй. Белорусск республикин «Рассвет» колхоз, ахлачнъ үр Орловский, коллективизацин әкцәр бас талдан колхозмуд метәр ут-туршдан зугл цбн ирвн мбртә, дакад уурмг зер-зевтә бәасми. Ода эн колхозд производственн болн культурн бәәдл-джиргълн то-

схлт кегдсми, кесг минъгн бод малта, ик садта, аца збблд 30-гар автомашитә, электростанцта, 70 электромоторта, машид яскин тблә мастерскойта эн бәәнә. Урднъ цббкн арвн минъгн арслнъ болджасн колхозин хувагддо кбрнъ ода 23 сай арслнъгас давджана. Колхозин оlnа эдл-ахугас давсн джилдорсн мбнъгнә ору 17 сай арслнъ болв.

Ик, экономическ тустан бсдж-бргджсн эн оlnа эдл-ахун производственн кбрнъгиг кен эздлв? Энүг колхозникудин оln эзнә. Болв, эн кбрнъгиг эздлж медцхәдг колхозникудин бийсн, эднә оlnа зббр кбдлмшч классин шунмгъа орлцлгнд, Советск госуларствин дбнъ-туст учрагдсми гидж чикәр тоолцхана.

КПСС-н ЦК-н февральск Пленумд нерәдсн хурган, «Рассвет» артелин колхозникуд урднъ хувагддо кбрнъгд мбнъгнә оругын 15 процентинь гаргъджасна ормд 25-30 процентд күргдж икдүлхми гидж нег дуугъар токтацхав. Колхозникуд эн хурган эврәннъ колхозин хувагддо кбрнъгиг, эн кбрнъ цуг оln-әмтнә шунмгъа орлцлгнд бүрдәгдсн учрар, цуг оlnа зббр гидж нег дуугъар келцхәлгн ончта. Тийм ашмуд кесг талдан колхозмуд, колхозникуд келцхәв.

МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгъна туск тбр куундхд Красноярск крайин Калининә нертә колхозин ахлач үр Бабенко оlnа хуртг игдж келв: «Мана социалистическ госуларств колхозмудиг экономическ халхднъ бскад батрахин тблә чидл чигн, мбнъг чигн әрвджәсн уга билә. Манд мбнъгнә кредит, экнә болн талдан чигн ссуд данъгин бггдджалә. Колхозин зббр бслгын—колхозин тосхлтд госуларствин халхас күрггдсн агъу ик материалн дбнъ-тусин ашнә болджахиг бидн цугтан меджәнәвн».

Калининә нертә артелин колхозникудин оlnа хург, колхозин хувагддо кбрнъгиг цуг оlnа зббрт тоолхми гидж бас нег дуугъар келцхәв.

Московск областин, Луховицк района Сталинә нертә колхозин ахлач үр Генералов игдж келв: «Мана колхозин хувагддо кбрнъ 15 сай арслнъ болджана. Колхозин хувагддо кбрнъ бүрдәлгнд мана артелин колхозникуд деер мана тблә машид болн механизмс кедг промышленн предпритствин кбдлмшчнр болн бас тедү мет селәнә эдл-ахун наукиг шин кучлсәр байджадг учен улс бас орлцсми. Мана колхозин зббр госуларствин шунлтта дбнъ-туст учрагдсми. Эн учрар хувагддо кбрнъгиг цуг оlnа зббрт тоолх цагнъ ирчкв».

Цуг оln-әмтн заагт куундвр кедж йовх цагт келгдсн тийм үгмуд болн шиидврмуд багъ бишәр келдж болхми.

Эн сүв-селвгиг орн-нутгин оln-зүсн райодин колхозни-

куд тавджәх учрар эн тбриг шиндлдж хәләлгн кергт ирлнъгъу болхми.

Хувагддо кбрнъ ик болх дутман колхоз машид болн талдан техник бас тедү метәр икәр хулддж авч чадхиг ода колхозник болгн меджәнә. Машидин тө икдснә хббн производствин механизацин кемджән ббдлхми, колхозникуд амрар кбдлдг болцхамн, колхозникудин куч-кблсн эврәннъ бәәдл-чинрән кбдлмшчин куч-кблснд ббрдхми, эдл-уш икәр гаргълдхми, колхозин болн колхозникудин ору бсхми. Тийгхлә хувагддо кбрнъ икдүллгнд цуг колхозникуд онгнган тавцхәхми.

Колхозин тосхлтин бдгә цагин бәәдлд колхозмудин орусиг куч-кблснә бдрмудәр хувалгъар болн хувагддо кбрнъгд гаргългъар урднъ батлгдсн диг-дарагшинәс хәләх кергтә. Селәнә эдл-ахун артелин Уставар, колхозин оругын багъ гихдән 12 процентинь, болв 20 процентәсн ик бишәр хувагддо кбрнъгд орулгн хәләгддженә. Ода эн дигдәран хуучрсн бәәдлтә, тегәд энүг сольх кергтә. Манд цуг колхозмудин тблә ганцхн дигдара батлад керг уга. Колхозмудин экономикин бслтин кемджән әдл бишлм, производственн кецнъ бас оln зүснлм. Ода бидн колхозин тосхлтин делгрлтин шин девснъгд орад, производствин цуг зер-зевиг колхозмуд бийснъ эзлх цагт орусиг куч-кблснә бдрмудт болн хувагддо кбрнъгд хувалгъна дүнъгиг сольгдлгн керглдхми.

Ода хувагддо кбрнъгин кемджән-чинрнъ икдәд йовх бәәдлтә. Эннъ сән медгддженә. Эдл-уш гаргългъна цуг кемджән тасрхан угагъар бсдженә, эдл-ушин товарн хувнъ икдженә, колхозмуд госуларствд болн базрт мах, ус, темс, болнцг болн талдан чигн хот-хол улм икәр хулдхми. Тийгхлә эднә мбнъгнә орунъ икдхми, тегәд эн учрар хувагддо кбрнъгд тавгдх мбнъгн чигн бсх збвтә.

Хувагддо кбрнъгд тавлгнә мбнъгн, куч-кблснә бдрмудт хувагдх цуг мбнъгнә кемджәг багъруллдо бсх збвтән йирдән медгддженә. Хувагддо кбрнъгд тавлгнә мбнъгн цуг оругын бслтәс кблтә болн бас тедү метәр 100 гектар болгн, производствин зүсәр—буудяггәс, техническ культурас болн мал-агъруснас авдлг эдл-ушин оругас кблтә бсхми.

Ору бслгнцд паргин Централн Комитетин темдлсн, цуг оln-әмтәр таасгдсн кергүүлдвр дбнъ-тусан күргхми. Эн керг-үүлдвр Деед Совет таасх гидж ицдж болхми. Эн керг-үүлдвр газр болн техник сәәнәр олзлгннд урмднъ боллг тусд ж, колхозникудин куч-кблснә ашинь ббдлүллгнд сән нилчән үзүлхми.

Болв оругын бслтин тускар келхләрн манд ним юм эртәс медх кергтә. Орн-нутгин зоннар куч-кблснә ашд збвр ик

йилгъл манд бәәхиг гектар газрин оругын болн кбдлдг кун болгънар гууцүлдж эдл-уш гаргългъна туск то-диг үзүлдженә. Дакад зон болгъна зәрм колхозмудар куч-кблснә ашин йилгъл бас збвәр ик. Эн учрар ода белдлгнә болн хулддж авлгъна үниг, эдн производствин бслтгн урмдулад, чикәр ору эртлгъ теткәд, теруиләрн хамднъ цуг колхозмудт ббдм ашта техник авхин тбләднъ кергтә мбнъгинь йилгълж темдлх эв-аргъ бгдг болдгар диглдж авх кергтә. Эннъ производствиг, колхозникудин куч-кблсиг тийгрүлдг, энүнә ашин бслтгн теткдг машинн техник бргәр орлцлгътагъар, улм ббдән кемджән ббрдәх эв-аргъ бгхми. Колхозмуд зугл машид хулддж авлгъар зөгсх збв уга. Колхозмудт, бас тедү метәр минералн удобренъ кергтә, болв тийм болв чигн, ода гол онгнган минералн удобренъ хулддж авлгннд тавгдснлә әдләр биш, терүнәс икәр органическ удобренъ хоршалгннд икәр тавх кергтә, эннъ тегәд 100 гектар газр болгннд малин толгъа икдүлхиг некдженә. Мал оln болхла, удобренъ икәр гаргълхми, ургъц ик болхми.

Селәнә эдл-ахун эдл-ушунинь диглдж батлхларн, кунд индустрич-кбтлгч нилчнъ теткәд промышленностиг болн бас тийгдж селәнә эдл-ахуг чикәр, дигтнъ ирлцүлдж бсдкж-бргджүллгнә сәәгъинь хәләггәр гардвр кех збвтәвн. Селәнә эдл-аху, балгъсдин болн цуг орн-нутгин хот-хоолин неквр, промышленностиг болхла, селәнә эдл-ахун сырьен туск неквр теткдг болдгар кех кергтә. Балгъсн эврәннъ дарандан машидин, минералн удобренә, химикатин болн бас тедү метәр оln-әмтнә эдлврин эд-таврин туст бәәх селәнә эдл-ахун неквриг хангъбах збвтә. Социалистическ балгъсн, деревнә куч-кблсчнрт научн-техническ прогрессин тблә ноолдандн, культурин делгрлтд дбнъ-тусан күргхд дуудгдсми.

Тийгхлә әмн джиргълн эдл-уш, кбдлжәх кун болгн оlnа кергт кблсән тәвснлә ирлцүлдж, куч-кблсчнр заагт чикәр хувагдх збвтә, талданар келхлә, куч-кблснә тоогъар болн чинрәнн хувалгъна социалистическ бәрц кучәдг болдгар кех кергтә. Эн авц-бәрц балгъснд чигн, бас тедү метәр деревннд чигн арднъ ордж кучәгдх збвтә.

Манд куч-кблснә бдрт дегд ик бгвртә колхозмуд бәәнә, эднә бгврн талдан колхозмудин болн совхозмудин куч-кблснә олврас болн кбдлмшчнрин джалвас збвәр ик болна. Куч-кблснә бдр болгннд 40-50 арслнъ бдг колхозмудла харлгъсн йовдл нанд бәәнә, тийм болсн бийнъ, колхозмудин хувагддо кбрнъгд орулгннъ оругын бички гисн хувнъ болна. Энүг дигтә сән гидж йирдән тоолдж болшго.

Экономикин оln зүсн кемджәтә колхозмудин оруг, ягъдж диглдж ирлцүлхмб? Кемрджән улм ббдм аш куч-сн, эдл-ахугъан сәәнәр бсдкж гарддг түрүн нуурин колхозмуд хәләдж үниг диглдж батлхла, дундин колхозмудин, нег үлү кбдлмшнъ дора кемджәнәд кегдлг колхозмудин экономическ сән багърхми, тегәд эдн оlnа эдл-ахун ббдлт теткдж чадшго. Зугар оlnа эдл-аху бсдкж-бргджүллгн, куч-кблснә ашинь ббдлүллгн, энүнә улд куч-кблснә бдрин бгвриг цаарандн ббдлүллгн, колхозмудин икнъкин тблә эрхн тбрнъ болад бәәгъятә болджана. Кемрджән сул, үлддж йовх колхозмудиг хәләдж, үниг диглдж-батлхла, түрүн нуурин колхозмуд колхозмудин икнъкәс дегд даву таалта болхми, дакад эн олзиг эдн промышленностин болн буклдан социалистическ экономикин сәәг багъруллгнәс кблтә авхми. Тийгхлә, ун диглдж батлхларн, ода күртл кегдджен метәр колхозмудин икнъкин, эднә экономикин делгрлтин кемджәгнн хәләдж кех кергтә. Колхозмуд болн партиин организац, куч-кблснә бдрин бгвр орн-нутгин экономикин делгрлтин кемджәнлә ирлцлг болдгар оруг хувалгъ теткх збвтә. Турүн нуурин колхозмудар эн бгвр дундин колхозмудас йирдән невчк ик болхми, болв дегд давх збв уга. Эс тийгхлә, материалн эдл-уш чикәр хувалгъна социалистическ бәрц эвлгн гарад чигн бәәхми.

Эдл-ахун ббдән гарад, куч-кблс сәәнәр бүрдәлгнндән, газр болн машид сәәнәр олзлгнндән бмн тасрдж гарад, куч-кблснә ббдм аш кучцхәсн колхозмуд оругъан куч-кблснә бдрмудт арифметическ кевәр хувах збв уга. Эн колхозмудар, колхоз оlnа эдл-ахугъан түргәр бсдкж-бргджүләд, механизациг бргәр орулад, тосхлт делгрүлдг аргъта бәәдг болдгар колхозмудин оругын збвәр хувинъ хувагддо кбрнъгд тавджәх кергтә.

Энүнд, түрүн нуурин колхозмудин производств бскалгнә материалн урмднъ ямаран чигн кевәр сулдхддхаш. Колхозник, эдл-ахун бслтлә залгълддж куч-кблснә бдрмудин бгврәр дамдждж авсн деерән, талдан чигн булгудар дамдждж эдл-уш икәр авхан медхми. Ямаран эннъ булгудв? Эдл-ахун бсдкж-бргджүлтдән ода бийдн ббдм кемджә куч-сн колхозмуд хувагддо кбрнъгн икдүләд, тегәд терүнә бийәрн эдл-ахугъан улм сән аштагъар бәрх шин эв-аргъ учрахми. Әмтн бәәдг гермуд, школ, шангъагъар сурдгшкол, бичкдудин садмуд, бичкдудин яслъмуд, тбрглнә гермуд, больниц, оlnа столовс, клубс, кбгшрсн колхозникудин гермуд тосхлгннд эдн мбнъг икәр гаргълж чадхми. Бас тийгдж колхозмудин хаа-

(Цаарандинь 3-ч халхд).

Колхозн тосхлтин цаарандк делгрлтин болн машини-тракторн станцсин бүрдәмджиг оньгдаруллгъна тускар

СССР-н Деед Советин сессий деер кесн үр Н. С. Хрущевин доклад

(Цаарандкнь).

лгъсин тосхлт, кооперативин эклцд колхозмуд хоорндк хаалгъс, электростанцс тосхлгън, селәнә эдл-ахун эдл-уш эдбод келгънә, тосхлтин материалмуд гаргългъна предприятъс тосхлгъ делгрлх кергтә. Цуг н хамг крестьянствин мате... н болн культурн улм бодм кемджә учрахмн. Колхозникуд энүг дбнхнхь магъд уга.

Материальн эдл-уушиг социалистическ кевәр, чикәр кувалгън мана экономикин делгрлгд болн олн-әмтнә бәә-кл-джиргълин кемджәг хаджит угагъар бодлулгънд дбн-тус болхмн. Эн бәрциг промышленностьд чигн, бас тигд-дж селәнә эдл-ахун чигн ар-дн ордж күцәлгън—кбдлмшч классин болн крестьянствич ийцәг, мана цуг олн-әмтнә и-негиг улм икәр батлхмн.

Мана крестьянств кбдлмшч класса хамдан советск йосна кев-и ин дийлврин тблә, социал ин дийлврин тблә ик идг ноолдана школар ордж арсмн. Колхозн крестьянств коммунизмин шунмгъа тосхач болджана, колхозн крестьян-ств кбдлмшч класса-нег ух-ни сәятә болад залгълдәтә. Брскән харслгъна Алдр ик аанә джилмудт кесг сай крестьян улс советск орн-нутгн кбдлмшчнрлә болн цуг куч-кблсчнрлә зергддж цус-ахан асхдж, Октябрьск революцин дийлвриг, социализ-ин дийлвриг харссмн.

Советск крестьянств эврәнн Увән даньгинд колхозмудла алгъсмн. Немецк-фашистск улагъачнрас балгъсд болн елад сулдхсна хбн крестьян лс шинәс колхозмуд хәру октасиг болн сандж болшго Учр бәәдлд эврәннә олнә эдл-ахугъан бүрдәдж тосхсиг артдж болхий. Нам немецк-ашистск церг элсн газрт, лгүрн, Псковск областд, артизанмудин сулдхсн райо-ар колхозмуд үлддж бәәс-н, колхозникуд дәнә фронт тлад, Ленинградур хот-хол үргджәсмн.

Колхозин зббр икддж бсл-н—социализм тосхлгъна сәя-нә сбрлцджәнә, эн зббр мана судар ин бмнәс олзлгдәд агн бәәсмн гидж ягъдж тоодж болх? Зугл бәәдл-джир-ләс иткмдж угагъар үлдсн лс тигддж тоолдж чадхмн.

МТС-с, эс гидж государств-ин предприятияс колхоз-удур, эс-гидж кооперативн эдл-ахугъар техник гаргългън юнур авч ирх? Машин диг-сәәнәр олзлгънур, күч-кб-нә ашиг бодлулгънур авч хмн. Энүнә ашд колхозмуд эдл-уш икәр гаргъхмн. Эннә н-әмтнә неквр сәәнәр хан-ах, балгъсдиг болн промыш-ленин центрумдиг хот-хоолар анәр теткх болн терүгәрн гад күч-кблсчрин бәәдл-джиргълин кемджә бодлулх

эв-аргъ бгхмн. Эн—коммуни-стическ обществ тосхлгъна тбрмудлә сбрлцхий? Уга, сбр-лцшго, хәрн эн тбрмудлә бүклдән ирлцджәнә, юнъгад гихлә, мана орн-нутг комму-низмүр йовлгъиг түргдәнә. Колхозмудин хувагддго кбрнх икдхмн, колхозин производст-вин олн дунд орлгъна кем-джәнх ббдлхмн, колхозмуд хоорндк залгълдан ббдлхмн, колхозмуд хоорндк залгълдан бсхмн, эннә тегәд колхозин зббриг цааранднх икдүлдж бсклгънә эрки таалнх болад, энүг цуг олнә зббрт хуврхд дбнх-тус болхмн.

Бәәдл-джиргъләс үлдсн зәрм улс, МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгъна хбн колхоз-мудин туст государствин гар-дгч нилчнх сулдх угай гидж аамшг келджәлә.

Тиим аамшг чик биш, ул-утх уга хәләц болджана. Со-ветск государствин гарт, олн-әмтнә гарт—олн-әмтнә цуг эдл-ахун ул болгч күчтә социалистическ промышленность бәәнә. Манд газр государств-ин зббр болна. Государствин медлд эдл-аху залгълна эконо-мическ цуг зер-зев үлдджәнә. Дакад цуг социалистическ тосхлтиг Коммунистическ пар-ть гарднә—әннә йилгъч чир-тә болдг. Парть селәнә эдл-ахун болн промышленностин делгрлтиг нег хаалгъар, коммунистическ обществ тосхлгъна хаалгъар йовулдж зална.

Колхозин тосхлтиг цааран-днх делгрлгъяр болн МТС-н бүрдәмджиг оньгдаруллгъяр темдгдлжәх керг-уулдвр—кб-длмшч классин болн крестья-нствин ницәг улм икәр бат-лдж, цуг күч-кблсчнриг улм ниигъяр хамцадж, советск обществин күүршго ухан-сед-клин-политическ ни-негиг ба-тлдж Советск орн-нутгин кү-чн-чидл бсхд дбнх-тус бол-хмн.

Зәрм экономистнр ним тбр-муд тавсиг би келчклав: социа-листическ селәнә эдл-ахун ямаран янзнь—совхозин. аль колхозин янзнь ахв? Тигддж келхләрн, совхозин систем ком-мунизм тосхлгъна тбрмудт икәр ирлцнә, юнъгад гихлә, совхозин систем цуг олнә зббрәр ул кенә, колхозин си-стем болхла, тер тбрмудлә багъар ирлцджәх болджахар, юнъгад гихлә, энүнә улд кооперативн зббр бәәнә гидж бод-джацхала. Терүнәс иштә, се-ләнә эдл-ахун артеләс совхо-зин янзд орлгъна туск аш ке-джәлә.

Тбриг тигддк тавлгънлә збвшәрдж болшго. Колхозму-диг совхозмудт, социалисти-ческ селәнә эдл-ахун нег ян-зиг талдан янзнь сбрлцүләд керг уга.

Болв, совхозмуд болн кол-хозмуд хойриг айсднх әдлцү-лхмн биш. Совхоз—олн дунд зббр орулгъна болн произ-водств бурдәлгънә ббдм кем-джәтә государственин пред-приятъ болджана.

Совхозмуд, колхозмудин тблә олнә эвин болн социали-стическ диг-дарана сән гидг школ болджасмн. Совхозмуд—селәнә эдл-ахун эдл-уш гар-гългъ икдүлхин тблә икгидг эв-аргъта бәәхиг сул джилмү-дин дамшлт үзүлджәнә. Сов-хозмуд эмнг болн эмншрсн газр эдллгънд, эдл-аху бур-дәлгънә гол янзнь бөлдж гар-смн. Совхозмуд, эдл-ахуг ку-льтурн кевәр бәрдж гардлгъ-на улгүр болхин туст В. И. Ленинә зааврин нилчиг ца-рандан чигн күцәх збвтә. Сов-хозмуд производствин сән эвиг, газр эдллгънә ббдм ку-льтур тархалгънд, күч-кблснә ашинх ббдлулгънә ноолданд, колхозмудин тблә улгүр үзү-лгънд цаарандан чигн дууд-гдсмн. Ода совхозмудин тонх збвәр бссмн, эдн орн-нутгиг селәнә эдл-ахун эдл-уушар теткглгънд збвәр кемджә эзлнә.

Болв, тегәд нег янзнь тал-дан янзд орлгън болхий эн? Тиим тбр, кемрджән эн янз-син негнь производствиг ца-ранднх делгрлүлдж икдүлгънә эв-аргъан чиләсн болхла, зу-гл тиим бәәдлд гарх бәәсмн. Колхозмуд эврәннх эв-аргъан чиләв гидж келдж болхий? Колхозмудар болн бас тедү метәр совхозмудар производ-ствиг ббдлулгънә чилш уга кбрнх бәәхиг социалистическ тосхлтин дамшлт үзүлджәнә.

Коммунизмүр йовлгъна ке-мджәгъяр бидн эдл-ахуг де-мократическ улм ик ул де-рәс залх збвтәвдн гидж лени-низм сургъна. Эдл-ахуг эн со-циалистическ бәрцәр гарддж бәрлгънд колхозмуд чигн, сов-хозмуд чигн ирлцджәнә. Сов-хозмудар кбдлмшч коллекти-вин, профсоюзмудин болн ол-на талдан организацсин нилчин ббдлулгънә хаалгъар эдл-аху заллгънд кбдлмшч бөл-гъна шунлтинх улм ббдән бр-гдж болхмн. Колхозин янз бас тигддж эн социалистическ бәрцлә ирлцнә. Колхозд, кол-хозникудар сунгъгъдг, эднд тооцата правлень бәәнә. Эрки чинртә цуг тбрмуд колхозин чледин олнә хургар хагългд-на.

Тиим болхла селәнә эдл-ахун хот-хоолиг орн-нутгт дурндан күртмәр гаргъхин тб-лә, коммунистическ тосхлтин тбрмуд хагълхин тблә совхоз-мудиг чигн, колхозмудиг чиг-ни батлдж делгрлүлгънд, эдл-ахун тер чигн, талдан чигн янзин эв-аргъинх олзлгънд—тбр бәәнә.

V

Колхозмудт технике хулдлгъна диг-дарана болн селәнә эдл-ахун хот-хол белдлгънә зәрм тбрмүдин тускар

Уурмуд депутатнр! Ма-шини-тракторн станцсин бур-дәмдж оньгдаруллгъна эрки чинртә тбрмүдин негнь—кол-хозмудт техник хулдлгън болджана. Эн тбрмүдиг хагъ-лгън кесг сай колхозникудиг соньмсулджана, мана госу-дарствиг, цуг олн-әмтиг эн соньмсулджана. Тер тбләд, область болгъниг, район бо-лгъниг, нам колхоз болгъниг чикднх хәләдж хагълх кергтә. Машини-тракторн станцсин бурдәмдж оньгдаруллгънә болн колхозмудт техник хул-длгънә залгълддж кесг тбр-муд гарч ирджәнә. Деед Со-ветин Заканд эдниг цугтнх хәләдж болшго кевтә, нам хәләгъйд чигн керг уга. Об-ластьсин, крайсин болн респуб-ликсин гардгч органсла ур-даснх селвлцдж күүндчкәд, эн туск тбрәр Госплан, селәнә эдл-ахун болн мбнхнә халх органс, кергтә хамг сув-сель-гүдинх бгцхәх збвтә. Тигснә хбн КПСС-н Центральн Ко-митетин болн СССР-н Мини-стрмүдин Советин шишлнх токтавр авч бөлх.

МТС-н бурдәмдж оньгдару-ллгъяр болн колхозмудт тех-никс хулдлгъяр белдвр кех бо-лн цуг кегдх хамг кергүд күцәлгънә онц даалгъврмуд иартин обкомсд, областьсин күцәгч комитетст, автономн республиксин министрмүдин советст, партин крайкомсд болн крайсин күцәгч комитет-ст, комнартьсин ЦК-т болн союзн республиксин Мини-стрмүдин Советст онц даал-гългдджана. Эврәннх эконо-мическ аргъ-чидләрн ямаран колхозмуд эн джилин бийднх трактормуд болн селәнә эдл-ахун машинд хулддж авч ча-лдж, йоста эзн метәр тер ма-шинд эдлдж чадх, техник хулддж авхин тбләд ямаран колхозд ямаран удан болзг кергтә болхиг ода бәәх диг-дарагъяр МТС-р дамджулдж производственин-техническ те-ткылгънд цаг зуур ямаран колхоз үлдәдж болхиг эдн юмна түрүнд район болгъниг сәәнәр шиндлдж, лавдж медихәх збвтә. Зуг онц райо-дар болн колхозмудар цуг халхарнх бәәдлг сәәнәр шин-длдж медлгън колхозмуд кбдлмшин шин бәәдлд эндү угагъар, күцлтгәгъяр кех аргъ учрхн.

Тер учрар эн тбрмуд хагъ-лгъна цуг уурмг юмсудин тускар би келхшв. Зуг туунә хамгин эрки чинртәгъинх келсв.

МТС-т бурдәмдж оньгд-арулларн, терүг ода кехм, аль нам таслад-таслад кехмб?—гидж зәрм уурмуд сурна. Орн-нутгин онц райо-дин бәрцинх болн теднә кол-

хозмудин аргъ-чидлинх тоо-лад, тегәд МТС-н бурдәмдж дусүләд оньгдарулх кергтә гидж докладин тезисмүдг лавддж келгдджәснх медгд-дг биший.

Куч-кблсчнр эврәннх хур-гудтан эн селвиг нег дуугъ-ар дбнхцхәлә.

МТС-н бурдәмджиг оньг-дарулларн цуг орн-нутгар-дегц кехмн гидж чигн цуг олн-әмтнә күүндвр болдж йовтл зәрм улс келцхәлә. Зәрм колхозд машинд хулдхмн, зәрм колхозд, нәәмәдлхмн, эс гидж дангъднх оньгәр бгчкхмн. Чидл тату, угатявр колхозд техникиг оньгәр бгхмн гих-ләрн, тер колхоз түргәр ббд-лдж, боодддж автха гих збв-учр келгдджәнә.

Тигддж тавсн тбрмудлә збвшәрдж болшго. Тегш биш, тус-тусган бәрцстә мана эн-зах уга бргн орн-нутгт МТС-н бурдәмдж оньгдарул-лгъиг нег бдр, нег часла келж болхий?

Кемрджән иигдж келхлә, туунә тблә белдгәд уга, чидл тату, угатявр колхозиг тех-ник хулддж автн гихлә, МТС-н бурдәмдж оньгдаруллгъна идея бацдж, буурулдж болх-мн, шин кергт иткшго дунь-гә уха зәрм колхозникудин уханд орулдж болхмн. Минь тер учрар эн тбр хагългънд адгългъна болн болс-бүтцә-рнх келгънә бмнәс саглх кер-гтә.

Чидл тату, угатявр колхоз-мудт техникиг дангъднх, онь-гәр бгхмн гисн селвг чигн чик болшго. Техникиг оньгәр бгхләрн, зуг государств гару-тлгъ үзхд керг бәәджәхш. Техникиг оньгәр колхозд бг-лгнх государств болн колхоз-муд хоорндк социалистическ хәләцсин авг-бәрцлә сбрүд бөлджәхд бас керг бәәджәнә. Эн зуг теткврт бәәнәв гигъад санчкхсн сана чангъллгънур болн производстван ббдлулдж делгрлүлхд колхозникудин ур-мд-омгинх шантрулгънур авч ирад чигн бәәхмн.

Колхозмудин ик зунь, нег улу Среднх Азин, Закавказин республиксин, Кубанә, Украин болн талдан чигн райодин колхозмуд техникиг минь ода МТС-с хулддж авч чадхиг дав деер тоолсн то үзүлджәнә. Зәрм райодар, нег улу барун-ард эвхин болн центра-льн райодар тиим колхозмуд-багъ болхмн. Кемрджән МТС-н теткврт бәәдг колхозмудин зәрмснх техник хулддж авч эс чадхла, тер цагт, тиим МТС-г ясврин-техническ станцд хув-рулдж оньгдарулад, тракторн бригадин ханьд үлдәгъад, те-гәд, техник эс хулддж авсн

(Цаарандкнь 4-ч халхд).

Колхозн тосхлтин цаарандк делгрлтин болн машин-тракторн станцин бүрдэмджиг оньгдарулгъна тускар

СССР-н Деед Советин сессий деер кесн үр Н.С. Хрущевин доклад

(Цаарандкнь).

колхозмудиг урдк кевърнь теткхмн. Зәрм райодар, колхозмудиниь ик зунь дав зуур хулджд авч чадшго болхла, ташр техникиг олзтагъар элджд чадшго болхла, тер цагт, зәрм МТС-г урдк кевтнь, тер кбдлмшан келжэ гигъад цаг зуур улдхмн кевтэ. Бидн колхозмудин кучи-чидлиг сулхлгэнд дурта бишвлн, хярнь нам колхоз болгън улм цаарандан делгртхэ гиджд зүткдэйнэвдн. Цуг колхозмудин экономикин сбдллгънэ кемдэжгъяр лусулд, теднд техник хулджд болхмн, МТС-г болхла ясврн-техническ станцид хуврульж оньгдарулджд болхмн. Болв, МТС-д урдк кевтэн улдсн газрас чигн, зәрм колхозмуд-техник хулджд авч чадхмн.

Экономическ сул, чидл тату колхозмудта райодар МТС-н бүрдэмджд оньгдарулджд ямаран болзг кергтэв? 2-3 джил чигн болд баях, нам зәрмстнь туунас чигн улу болх. Энунэ туст адгъхмн биш.

Зәрм райодин болн колхозмудин чидлр техникн үн бггънэ болзг оньг-оньгдан чигн болд баях баядлтэ. Олна эдл-ахуг саянр ббдлүдсн болн мбнвгнэ ик орута нур йовгч колхозмуд, авсн машинаннь униг негн-хойр джилин эргид государствд орулдж бгх, дундин колхозмуд хойргурвн джилин эргид орулдж бгх, сул, чидл тату колхозд болхла, тавн джилин болзг бгч болх.

Шин трактормудиг болн селанэ эдл-ахун машиниг колхозмудт йиринэ ил мбнвгнэс хулдхмн, эс гиджд колхозмудин угатя байниг шиндждлэ, бгйан мбнвг бгэд, хулдхмн. Колхозмудт хулдждх селанэ эдл-ахун машинин үн, урдк бийиннь уид-дорхнь ббдэн болх збвтайн медгджданэ.

Мана промышленностиг улм цааранднь делгрлхн тблэ, хоршврта болгъхн тблэ унтэрүлх кергтэ, юнъгал гихлэ, социалистическ индустрий цуг олт-амтнэ эдл-ахун улнь болджана.

Урдн келгдждэс метэр колхозмуд техникн униг болзгтнь орулдж бгх аргэ баяну? Дун уга баянэ. Сул джилмудт колхозмудин мбнвгнэ ору збвэр икар бсв. Теднэ кесгиннь ору кесг холван бсв.

Мана партин кесн эв-аргзин авд колхозмудин экономик орн-вутгэр кемджен уга икар батрхав. 1956 джил мбнвгнэ ору 94,6 миллиард арслнь болв, эс гиджд, 1952 джилиндорхнь хойр холванас даву болв. 1956 джил хувагддог кбрънд 16,7 миллиард арслнь гаргълэ, колхозмуд хулджд авхар баях, МТС-н техникн үн дунвхд 20 миллиард арслнь болхмн. Тегэд, хувагддог

кбрънд нег джил гаргъдг мбнвгн, техникн униг кевтнь гилтэ дааджана. Селанэ эдл-ахун министерствин тоогъар болхла, 1958 джил хувагддог кбрънд гаргъдг мбнвгнэ кирцанэ дунвхд 25 миллиард арслнь болхмн, ташр джил болгън бсэд йовхмн болджана. Техник хулджд авлгънларн зерглүлэ, колхозмуд производственн болн культурн термуд тосхлгънд мбнвг гаргъх збвтэ. Болв минь тивисн бийн колхозмуд хулджд авсн техникн униг цаглари бгч чадхмн.

Бүрдэмджд оньгдарулгънла залгълдуджд, ода баясн МТС-н орчд тбрун шин даалгъврта государственн предприятия гаргъдх збвтэ болджана. Ясврн-техническ станци гиджд тедниг нерэдхмн гиджэвдн.

Ясврн-техническ станис, машинн-тракторн станисас йилгърдг гол йилгъврнь юмб? Машинн-тракторн станис, цуг техник эзн болджд эзнггхларн, ганцхн бооцагъар кех кбдлмшан кучах баятхэ, нам ташр деернь, эдл-ахун кбдлмш кучадг билэ, нам зәрм цагтнь политотделэр дамджулдж колхозмудин политическ гардврнь болдг билэ.

МТС-н бүрдэмджд оньгдарулсна хббн, тбрун оньгдан баядл гаргъджджана. Трактормудин соли наадк машинин гол аьгънь ода колхозмудин болхмн. Ясврн-техническ станисар болхла, нег колхозд баялгъад олз-орш уга машинд терүнд улдхмн баядлтэ. Механизаторск, агрономическ, эсотехническ гол кадрмуднь бас колхозмудт бггдхмн. Тивм баядл ясврн-техническ станис колхозмудт толгъач болжав гих баядл гаргълж чадхн уга. Эдн хозрасчетн предприятияс болхмн.

Ясврн-техническ станисд ямаран кбдлмш даалгъджд болх? Юмна түрүнд, колхозмудин тракторн парк болн автомобильмудин эвдркэ яслгън, техническ тетквр бгггън болджана. Энунэс талдан, станис колхозмудт кблснэ машинд бгхмн, тосхлтин, монтажн техник бгхмн, улгүрнь, мелиоративн болн газр малтгъна шишлин кбдлмш кехмн, машинд, запасной аьгъс, горюч болн нань чигн материалмуд хулдхмн. Эврәннь мастерскойс уга совхозмудин техникн эвдркэс яслгъиг бас ясврн-техническ станисд даалгъх кергтэ.

Колхозмудт техник хулдгън, машинд эвдркэ угагъар чикар олзтагъар эдлхн тускар государствн килмдждлгъ хаслжахш. Тер учрар трактормудиг саявэр олзлдж, тетквр бүрдэлгъднэ ясврн-техническ станис колхозмудт цуг чидларн дбнъ болцхах збвтэ, государственн техническ хя-

лэврн кергүд кучах збвтэ. Ясврн-техническ станис саянр асгсден предприятияс болцхах збвтэ, ясврн кбдлмшин унинь кимдрүлдж, ясврн сачинртэгъяр кехин тблад нур технологас иштэгъяр машинин эвдркэс ясх збвтэ болджана.

Колхозмудт техник хулдснас авн теднэ мбнвгнэ эдл-аху бүрдэлгън збвэр оньгдарх. Колхозмудин бийсиннь оборотн мбнвгиг улм бсклгън кергтэ болджана. Горюч, запасной аьгъс болн нань чигн материалмуд хулджд авхд эн мбнвгн колхозмудт кергтэ болхмн. Колхозмудин производственн керглтд банкас бгйялдж авдг мбнвгиг икдүллгън бас керглгдхмн. Цуг эн тбрумудиг ягълж кехинь хатгълтн гиджд селанэ эдл-ахун болн мбнвгнэ халхин министрствт даалгъх кергтэ.

Механизаторск кадрмуд белдггиг, селанэ эдл-ахун механизатормуд белдлгънэ училишмүдэр ода белдгдждх кевтнь, зуг туунас даву олтзүсн эрдм дасдгар икдүлдж, тер училишд кергдгэр улдхлэ туста болм баядлтэ. Механизаторн училишд колхозмуд бийснь багъчудиг путевкар йовулх збвтэ болджах кевтэ. Йигджд кехлэ, йовх амтс шууджд авх аргэ бгх, механизаторск кадрмуд колхозмудт батлдж, машиниг олзтагъар эдлх аргэ бгхмн.

Сельск школмудиг политехнизаци кехин туск зәрм тбрумуд хагълхн тускар кесг улс келихалжана. Школмуд тбгскэд, гархларн сургъульчир нам ганцхн дундин медрл авх баятхэ, болв эдн шишлин эрдм, улгүрнь тракторист, комбайнер, электротехникүд болдг эрдм дасад гарлг болдгар сургъулин зура кехмн гиджд селвгүд орулгджд бггджданэ. Механизацин училишмүдүр, 10-ч класс тбгсксн кбвүд болн куукд илгъхмн гиджд бас селвгүдэн бгчэцхана. Эн селвгүдиг оньгтан авх кергтэ, эдниг шиндждх кергтэ.

Колхозмудиг материалн-техническ теткльгънэ тбрумудин тускар күлэджэс метэр куундвр икар кегдв. Одагт цагт колхозмудиг горючар, запасной аьгъсэр болн материалмудар теткльгънэ тбрумүдэр сельск райодар кесг ведомств дегц кбдлцхалжана. Колхозмудиг болн совхозмудиг теткльгъ ббрдхад, нег газрт баглхла сач болхмн. Запасной аьгъсэр, горючар болн нань чигн материалн унтэ юмсудар колхозмудиг ясврн-техническ станисар дамджулдж теткхн тускар тезисмудт келгдждэснлэ уурмудин икнъкснь збвэрцхана.

Совнархозмудт болн мана промышленностд ик даалгъврта кбдлмш тусджана. Колхозмудиг болн совхозмудиг эдн шин болн бас теду

мет шинрульчсн запасной аьгъсэр теткцхэх збвтэ, дакад бас сольсана фондин деталмудин комплектэр теткцхэх збвтэ.

Колхозмудт, совхозмудт болн МТС-т ода баях унар материалмуд бгггънэ олт зүсн униг уурулх цагнь бас ирв.

Колхозмудт болн совхозмудт кергтэ машинд, запасной аьгъс болн нань чигн эд-тавр хулдлгън тбрун шин багъ-авцар бүрдэгдх збвтэ. Техник болн наадк эд-тавр зуг сачн дурар хулдгдх збвтэ. Кергтэ машинд чикар шууджд авхднь ясврн-техническ станисин кбдлчир колхозмудт дбнъ болцхах збвтэ, шууджд авсн техникан шулугъар дасджд, эдлврт орулхднь килмджен бгх збвтэ. Зәрм ясврн-техническ станисар, дакад бас дамшлтсий станисар болн институтсар, йовджах цагтнь үзмлж кехин тблад шин машинин кев-кец тавхла сач болхмн. Селанэ эдл-ахун производствд орулгдждх шин машинин тускар, шин техникн тускар цайлгъврн кбдлмш саянр бүрдэжд, каталогс, бюлетенес, справочникүд, плакатс болн листовкес гаргъх кергтэ.

Машиниг сулднь хулдлгъна диг-дараг совхозмудар чигн тарахмн кевтэ. Зура батлсн цагтан, онц мбнвг гаргъхла сач болхмн, тер мбнвгэрн тегэд совхозин директор специализирларн хамдан збвчлэ, ямаран машинд эн джил хулджд авч болх, ямаран машинд ирх джилмүдт авхулхан йилгъхмн.

Машинд хулдлгъна шин дигдараг совнархозмудин болн предприятиясн гардачириг техник гаргългъ бүрдэлгънд чигн оньгдан халэц орулх. Энунд ода диг-дараг уга кесг йовлмуд баянэ. Завод машинд гаргъхар зүткнэ, производствин бдгэ цагин кемдженлэ ирлцджену аль угай, колхозмудт болн государствд экономическ эн олзта болхий аль угай, — гих тбр заводмудин зәрм гардачириг багъар совмсулна.

Дуудждлжд кбдлгдг машинд гаргългъна тускар кесг джилдэн куундгджданэ. Дуудждлжд кбдлгдг машинд прицепчикүд кергг уга болдгнь, кедж гаргъгъдгнь куч-кблсн багъар гаргъгдгнь медгдгд биший. Чиргдгдг машинд-дорхнь эн машинд 30-50 процент гийгн, амрар кбдлдж йовдг збвтэ, кбдлмшин гаргълтнь ик. Кемрджен миньгън тракториг чирдг комплектэр теткхн орчд шикрин све-кл болн селанэ эдл-ахун нань чигн культур эд-бол кедг дуудждлжд кбдлгдг машиндэр теткхлэ, эн тегэд 4.200 тонн металл, тер мет 2.460 тонн горюч болн 500 миньгън куунэ куч-кблснэ бдр гаргългън джилдэн арвлгдхмн. Ода трактормудиг заллгъна гидравлическ системтэгъяр гаргъгд-

гиг келх кергтэ. Тер бийн, кунд болчкад, кбдлмшин гаргълтнь багъ-болн хормджда чиргдгдг машинд промышленность гаргъа баянэ, нам нег типтэ дуудждлүлгдг шин машинэ конструкц гаргъгджд одсн бийн, тууган гаргъна.

Иим улгүр авад халэвнд бсв хадгг дуудждлгдг машин баянэ. Тер машин 650 килограмм татна, негхн кун туунд кбдлнэ, бдртан 40 гектар хадна. Бсв хадгг эн машин гаргълггиг негхн "Казсельмаш" гилг заводт даалгъснь, ташр нам 1958 джилин туршарт зуг 80-хн машин гаргъхта гиснь гундлта. Туунларн зерглүлдж, бсв хадгг чиргдгдг 11 миньгън машин эн джил кедж гаргътхэ гиджд Люберецк заводт даалгъджд. Эн машин кунларн 1.500 килограмм татна, энунд хойр кун кбдлнэ, бдртан кедг кбдлмшнь — 35-хн гектар болна.

Машин гаргъсн цагтан селанэ эдл ахун производствд ил керглтиг тоолх кергтэ. Олтзүсн кбдлмш кедг, колхозмудин куч-кблсн багъар гарлг машинд авх дутман колхозд ик чинртэ. Тракторн кергтэ тоот дуудждлүлгдгдг зер-зев бгх прицепчик угагъяр тракторист эврэн залдгар, газрин зүсн-зүул хату джблнниг тоолжд машинд гаргъх кергтэ. Олт зүсн кучтэ трактормудадл кемдждэ деталмуд гаргътхэ, селанэ эдл-ахун машинд болхла, нег машингъяр кесг олт-зүсн кбдлмш кедж болдгар зүсн-зүул кбдлмшч органс гаргътхэ гиджд промышленностин кбдлчирас нектд джэнэ. Стандартн деталмуд икар кедж гаргъх кергтэ нам нег машинд баятхэ, олт зүсн машиндт орлцулдж болмар кедж гаргъх кергтэ.

Уурмуд депутатнр! Машинн тракторн станисин бүрдэмджд оньгдарулгънла залвгдүлдж, селанэ эдл-ахун хот-хо белдлгънэ зәрм тбрумуд халэ кергтэ.

Белдлгънэ ода баях систем государств колхозмудла киджэх залгълданд готдрха ятоктагдв. Трактормудар болнаадк чигн машиндэр МТС дамджулдж газринь хагълдг государств колхозиг теткн горючар болн удобренэр текнэ, ахрар келхд а эдлрин производствиг цааранд йовулхд колхозмудт юн кергтэ болна, тууг цугтнь бгг

Колхозмуд болн совхозм эврәннь халхас селанэ эд ахун хот-хоолар орн-нутг кергллггиг бгч теткнэ. Тивхларн селанэ эдл-ахун гаргт хот-хоолин збвэр жк хул машинн-тракторн станис дамджд натуральн олт гиджд ордж ирнэ.

(Чилгън дарук номерт).